

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXVIII. évf.

Julius—Augustus. 1898.

4-ik füzet.

Az unitárius püspöki czím jogosultsága.

A római kath vallásnak azon tana, hogy egyedül abban lehet idvezülni, nem áll egyedül; ilyen az is, hogy ez az egyetemes keresztény vallás, vagy a közönséges keresztény anyaszentegyház, ez az egész keresztény világ anyavallása, csak ez származott Krisztustól, a többiek emberek alkotásai, amannak szentsége s isteni származása nélkül; az unitárius vallást némely kath. theologiai írók sem tanítják kereszténynek, azért, mert a kereszt tisztelete s főleg imáddása nincs meg az unitárius hittanok között. Ilyen azon róm. kath. tan is, hogy csak e vallás egyházi fejei mondhatók püspöknek, azért, mert Krisztus maga ruházta a főpapi tisztelet Péterre, a ki első római püspök volt, s azóta, minden következő, de csak is római vallásu egyházi főnökök püspököknek nevezettek.

Hogy az egységi elv nem alkalmaztatott az első keresztény századokban is szorosán, igazolják a görög püspökségek, melyeknek eredete is egy időre esik Péter legelső utódaival, kifejlődése és hatalmi állása is ugyanaz volt Antiochiában, Cesaréában és Konstantinápolyban az első keresztény századok óta, a mi a r. kath. püspököké Rómában; el volt ismerve minden korok fejedelmei és irodalma által, s mikor a reformatio a XVI-ik század két első tizedében elkezdődött, ennek támadása nyilván ugyan a római pápa ellen irányult, de hallgatólag a keleti egyház trinitarius nézeteit és hittanrendszerét is ostromolta.

Nem volt tehát egységes keresztény püspökség a pogányság megszűnése óta soha.

A reformatio után annál kevesebbé.

A reformatio a régi egyház tanai és egyházi rendszerének megújítására volt irányulva *in Capite et membris*. Tehát a püspökök vagy is azok feje — a pápa, és a papság főtagjai a püspökök, diakonusok, kisebb papok, szerzetek, rendek, egyházi intézmények, szertartások és szokások ellen.

A főpapok püspöki czímének kizárólagosságát semmi sem indokolja, mihelyt az kitünni akarás, önnagyzolás vagy épen fenhé-

jazás akar lenni. Hisz alapítójuk, Krisztus maga, főpapnak, mesternek hívatta magát. Minek tehát az érsekség, archimandritaság? Krisztus szelid lelkével, alázatos jámbor szívével nem egyeztethető világi dicsekvés és fenhéjazás.

Istenségi jelleg, isteni hatalom és tekintély a püspökségben épen úgy nincs, mint abban, hogy valaki érsek vagy misericordianus. Elsőséget fejez az ki sok egyenlő jognak között, képviselési jogot ad valamely egyházközösség összes tagjai számára és nevében, szóval: a püspök fő az egyházigazgatási dolgokban, s teendőit a Canon és egyházi szent atyák és pápák végzései szabják meg.

A reformatio a régi kath. egyházközsége helyett, új reformáltakat alkotott, s a régi püspökök helyére új püspököket helyezett. Nem változott meg sem név, sem tárgy és anyag, csak a nevek és intézmények. Templom, oltár, pap, egyház, püspök — minden a régi maradt, csak a római helyett állottak elő wittenbergi, genfi, kolozsvári, debreczeni lutheránus, kálvinista, unitárius egyházak, isteni tiszteletek, papok, mesterek és püspökök. A ki az egyházaknak feje s kormányzója volt, püspök volt a neve az előtt, s annak kellett lenni azután is. Az orthodoxia, a vallási féltékenység, nálunk magyaroknál a magyar nyelv megvetése és az észkorlátoltság okozták, hogy a reformált egyházak fejeit nem püspöknek, de Superintendensnek nevezték el. Miért? mert azt vélték, hogy püspök = episcopus csak r. kath. főpap lehet, s hogy a r. kath. vallás szentségének kisebbségére válik az, vagy vélt elsőségét és minden más vallások felettiségét, uralkodó vallás-jellegét kockáztatja az, ha új vallások egyházi fejei is püspök néven neveztetnek.

Szánandó szükkeblőség s korlátolt egyházi jogtörténelmi tudás! Ezek forrásai a névmegkülönböztetésnek. És aztán a nyelv etymológiájának hamis magyarázata. Az *episcopus* nem tesz *Superintendens*-t. Csak a *verba valent usu* elv szerint erőszakolták bele e szóba a püspökség jelentését és fogalomkörét, azért, hogy az elsőt az anyaszentegyház első vallása, a római vallás fejének monopoliumává tihessék. De a monopolium nem jog, hanem jogbitorlás.

Minthogy formailag s törvényesen constituált unitárius egyház és püspökség legelőbb Erdélyben volt, e kérdésnek Erdély egyháztörténelmi állását ismertetem meg az olvasóval.

Az első *unitárius püspök* Dávid Ferencz volt, az utolsó nemzeti választott király, János Zsigmond alatt, a ki a magyar nemzeti nyelv jogát elismerte, maga írta és beszélte, udvara, kormányzása és az

isteni tisztelet és egyházi beligazgatás nyelvéné tette. Lángeszü udvari prédikátorának 69 beszéde van magyarul kinyomtatva, a mit a király udvarában és a kolozsvári s gyulafejevári templomban tartott.

De az unitárius vallás az ágostai és reformatus vallásból fejlődött ki, az ágostaiak Erdélyben nemzetiségre nézve szászok voltak, irodalmi nyelvök a német, nem kedvelői a magyar nyelvnek. Az ős német ajku egyházak fejét tehát a magyar *püspök* névvel nevezni nem lehetett. De németül sem, mert a János Zsigmond után következett két Báthori: István és Kristóf sem voltak kedvelői a németeknek. Őket, rokonszenvők, mint buzgó katolikusokat, a latin nyelv felé vonta, és vonta az, hogy a latin és görög classikus nyelveknek tartatván: a kath. egyház és a kath. érzelmü Báthori-ház azt fogadta el az egyházi ügyekben diplomatiái és közszolgálati nyelvül. Ebből következett, hogy a két első Báthorinak egyáltalában nem volt magyar katolikus papsága és nem voltak magyar iskolatanárai. Külföldről hoztak be udvaraikba jezsuitákat, a kik latinul predikáltak, az iskolákban és egyetemen tanítottak, írtak és igazgatták az eklézsiákat és iskolákat.

Igy történt, hogy az első lutheranus erdélyi szász püspök, Wiener Pál, hivatalos nyelven *Superintendensnek* neveztetett. Oka — a mint mondám — az volt, hogy a szászok idegenkedtek a magyar nyelvtől. S mégis már a két első Báthori után, a határozott magyar érzelmü többi nemzeti fejedelmek alatt a törvényhozás és kormányzat az ev. reformált, az ágostai vagy lutheranus, és az unitárius vagy antitrinitárius vallásu egyházak fejeit *püspök névvel* nevezik meg.

Igy volt ez használatban 1540-től 1690-ig, I. Apafi Mihály fejedelem haláláig, tehát az erdélyi nemzeti fejedelmi uralkodás 150 éve alatt.

Ekkor Erdély papiroson vagy írásilag a magyar korona oltalma, tényleg és valósággal azonban az osztrák kétfejü sas szárnyai alá jutván, s a római kath. vallás és egyház és az országból kitiltott volt jezsuita-rend régi jogaiba s hatalmi körébe visszatérván: a nemzeti fejedelmek alatt igen szűk korlátok közé szorított kath. egyház és feje, a püspök uralkodó-vallási befolyását úgy saját egyházukban, mint a többi egyházak életében és igazgatásában, sőt az ország kormányzatában is mindenütt, a hol alkalom nyílt, erőlesen érvényesítette.

A politikai viszonyok kedveztek neki; mert az osztrák uralkodó ház célja Erdélynek Ausztriába beolvasztása és elnémetesítése

lévén: azt nem egyenes uton kísérelte meg, nem kezdette el mindjárt a német nyelven való oktatást és közigazgatást, mert az a nemzeti fejedelmi korszak erős nemzeti, irodalmi, törvényhozási és politikai áramlatából csak imént kényszerítőleg kivett magyarságban nagy ellenállást ébresztett volna; hanem a magyar nyelvet kiszorította a közigazgatásból, az irodalmat elfojtotta a censurával, katolikusokat nevezett ki a sarkalatosabb hivatalokra, a katolikus püspöknek az ország főkormányzékénél az első helyet és szavazatjogot adván meg, a mivel a többi vallások püspökei nem bírtak: itt van forrása a kormányzó tanácsban a katolikus püspök protestáns és unitárius ügyekben való döntő befolyásának. A kath. püspök bármelyik hitfelekezet bárminő ügyében véleményt mondhatott, természetes, hogy ezt saját egyháza javára tette, s az rendesen határozatba is ment, nemcsak azért, mert a püspök gazdag uradalmakat bírt; de mert a fejedelem is katolikus, s a katolikusoknak különös pártfogója volt, mert számuk is minden megengedett és meg nem engedett módon: térítések, jutalmazások, cím, rang, hivatalosztogatás által gyorsan nagyra növekedett, s parancsoló külső megjelenése oly tekintélyt és súlyt adott szavának, a mi ellen nem igen szólaltak fel tanácsos társai.

Erdély ezen országkormányzati szervezetét I. Lipót, I. Apafi Mihály halála után 1690-ben hozta be, III. Károly kifejtette és életbe léptette, Mária Theresia királyné két előde kormányzási elveit a gyakorlatban sokkal bővítette s a katolikus befolyást egész Erdélyben biztosította, a protestánsok háttérbe szorítását rideg következetességgel végrehajtotta. A 18-ik század egészen úgy telt el, hogy az unitáriusok püspökei a kormány rendeleteiben *Superintendens*-eknek irattak. A 19-iknek közepe felé, 1838-ban meghalván Körnöczy János püspök: az unitárius egyházi főtanács azon évi aug. 20-án Tordán tartott zsinati gyűlésében törvényen alapuló szabad választás útján szózatok többségével az erdélyi nagyfejedelemségi egyházak püspökévé ó-tordai Székely Miklóst választotta meg, s a kir. főkormányzék útján megerősítés végett a felséges fejedelem elé terjesztvén: az oktb. 24.—4218. udv. szám alatt megerősítette s a mondott egyházak *superintendensi* tiszttel őt bizván meg, a róla kelt fejedelmi megerősítési levelet azon hozzáadással küldötte be a kir. főkormányzékhez, hogy azt a legfelsőbbleg megerősített *Superintendens*nek küldje meg s a megerősítő levél tartalma szerinti eskünek tőle bevételére s hivatalába beigtatására kebeléből nevezzen ki biztosokat. A kir. kormányzék oktb. 24-én teljesítette e felsőbb rendeletet, a megerő-

sítő kir. levelet az új Superintendensnek megküldötte, biztosul küldötte Vargyasi Dániel Elek kir. táblai elnököt és Iszlay László kir. fő kormányszéki titkárt, a kik 1839. febr. 11-én jelentették, hogy ők a tordai Székely Miklós törvényesen választott és fensőbbleg megerősített unitárius püspököt a hódolati és egyességi hit letétele mellett püspöki hivatalába beigtatták, a mit a kir. fő kormányszéknek tisztelettel jelentenek.

Még azon évi febr. 12. a Kolozsváratt tartott unitárius főegyházi tanács felírt a kir. fő kormányszékhez, s feliratában megköszönte, hogy ő felsége az egyház közbizalmát bíró egyént méltóztatott a püspöki tisztsben megerősíteni, sőt a kir. fő kormányszéknek is megköszönte, hogy azt volt kegyes ajánlani.

Azonban alkotmányos szempontból véve s Erdély egyenjogu négy bevett vallásait egyformán védő alaptörvényeinek szellemét tekintve, a főtanács nem titkolhatja el — ugymond — azon aggodalmát, hogy az unitárius egyházi, zsinati főtanács a meghalt Körmöczi János püspök helyére püspököt választott, s e választás következtében mult évi agusztus 20-ki fölterjesztésében püspököt esedezett a felség által megerősíttetni; de püspök helyett *Superintendens* megerősítését nyerte meg. Nincsen ugyan a csupa száraz névben vagy szótagban megütközése; de a köztudat és köztapasztalás szerint a *püspöki hivatal* — *név* a superintendensi név felett mégis némi felsőséget követel és föltételez, ez pedig sem a hazai négy törvényesen bevett vallás egyenjoguságának, sem azok főpapjainak — kiket a törvény egyaránt *püspököknek* vagy görögös-latin kifejezéssel *episcopus*-oknak nevez — egyenlő egyházi méltóságukkal meg nem egyezik.

Ugyanis:

Az *Approbata Constitutiók* I. része, I-ső czíme, 9-ik czikke világosan rendeli: „*hogy a négy recepta religion levők közül a reformata, lutherana és unitaria religion levőknek tulajdon püspökjök magok vallásán levők legyenek,*“ mely törvény a Lipót-hitlevél 1. és 2-ik pontjában is megerősíttetik ezen szókban: „*In Causa receptorum ibidem — t. i. Erdélyben — religionum, templorum, parochiarum etc. nihil alterabitur* = az Erdélyben bevett vallások, szentegyházak, papi lakhelyek ügyében semmi változtatás nem tétetik. De az ettől fogva 1791-ik évig eltelt száz év alatt sem szenvedett e törvény változást a főpapi előjáróknak *püspöki* elnevezésében. Midőn az 1744-ik évi 7-ik tczikben a r. kath. püspökség visszaállíttatott, a más három vallás püspökeiről semmi intézkedés nem történt, következőleg a *püspöki nevezetet* akkor is megtartották, azután is tartják s megtar-

tani a törvény értelmében kötelesek. Az ezt illető legújabb törvény az 1791-iki 56. tczikk, mely mind a négy, fentebb megnevezett, bevett vallás főpapi előljáróit *püspököknek* — *Episcopus* — nevezi ezen kifejezésekben: Mindenik bevett vallásnak vallásos könyveit egyiknek a másikra való befolyása nélkül kinyomatni szabad lesz, s ezen vallásos könyveknek a könyv-vizsgáló bizottság megvizsgálása alá bocsátására kötelezve nem lesznek, hanem az ezekre való felügyelet egészen a püspököknek és mindenik vallás illető főtanácsának hagyatik fenn.

Libros Religiosos cujusvis Religionis Receptae absque influxu unius Religionis in alteram imprimi facere liberum erit; neque hujusmodi Libri Religiosi Revisioni Commissionis librorum Censoriae obnoxiae erunt; verum plenaria super his inspectio Episcopis et respective Consistoriis singularum Religionum relinquatur.

E törvény kelése után sem azt módosító, sem eltörlő újabb törvény nem kelt; következőleg a többi vallásokéival együtt az *unitáriusok püspökének* is ez elnevezése megmaradt, és soha törvényes formában kérdés alá nem vétetett. Az unitárius vallásuak főpapjának tehát a *püspöki* vagy *episcopus*-i név és rangczím törvényes tulajdona lévén: e részben a felterjesztést tevő egyházi főtanácsnak kéreése nincs is; de hogy az ezen, törvényeken alapuló név és rangczímmel felcserélt *superintendensi név* a négy bevett vallás jogegyenlőségének sérelmére s azok főpapi méltóságának e megkülönböztetés által kissebbitésére még csak hanggal se láttassék intéztetve lenni: az unitárius egyházi főtanács alázatosan kérte a f. kir. Igazgató-Tanácsot, méltóztasson ezen aggodalom szülte óhaját s az érintett törvényeken alapuló kívánatát a fejedelem ő felsége elébe juttatni s egyszerűsrimind kieszközölni, hogy ennekutána hasonló főpapi megerősítések alkalmával a felség megerősítő királyi levelében a *Superintendens* név helyett *Episcopus* nevet méltóztasson igtattatni, valamint a kir. fő-kormányzszék is a maga részéről ily tárgyú rendeleteiben az utóbbi névvel élni.⁴

A kir. főkormányzszék 1839. ápr. 3-án a főtanácsnak azon ketűs kérését: hogy jövőben mind a felség püspöki megerősítésében, mind a kir. főkormányzszék ily tárgyú rendeletében a törvények tiszta tartalma szerint ne a *Superintendens* de az *Episcopus* kifejezést méltóztassék használni, a nélkül, hogy az indokolást magáévá tegye, vagy más tekintetekből pártolja, sőt minden ajánlás nélkül, *egyszersrimen felsőbb kegyelmes királyi elhatározás végett fölterjesztette.*

Nem csodálhatni, hogy az erdélyi főkormányzszékben, hol a kormányzó, az első tanácsos, a püspök, s a többi tanácsosok nagyobb

száma r. katolikus, unitárius tanácsos pedig csak egy volt, s a tárgyat a katolikus egyházügyi bizottsági (*Catholica Commissio Ecclesiastica*) előadó terjesztette a tanács elé, a főtanácsi kérés pártolásra nem talált. Az erdélyi főkormányzéseknek ugyanis ez időben nem volt meg azon önérzete és bátorsága, hogy a közjogi törvények védelmére fölszólaljon, hanem a mit a kormányzó kívánt, vagy a mit az udvar előtt kívánatosnak megértett, azt egyszerűen saját határozataként kimondotta és teljesedésbe vette.

Az erdélyi udvari kancellár akkor Noptsa Elek volt. E férfi előtt az alkotmány nem nagy becsben állott. Ő még arra sem méltatta a kormányzék által pártolás nélkül felterjesztett unitárius egyházi főtanácsi kérést, hogy a felségnek előterjeszse — legalább a leküldött udvari rendeletben nyoma nem látszik, — hanem a Cancellária határozott e kérdésben, még pedig úgy, hogy 1839. május 8-án kelt udvari rendelettel a főtanács fölterjesztését azzal a meghagyással küldötte vissza a kir. főkormányzéseknek, hogy a felterjesztést tevő egyházi főtanácsot értesitse arról, hogy az általa érintett megerősítő levél a szokott irályalakban (*stylus*) adatott ki, azért a főtanács alkalmazkodjék ahoz.

Igy vesztette el törvényes igazát az unitárius egyház úgy a kir. főkormányzék, mint az erdélyi udvari kancellária előtt, melyek az ország alkotmánya és törvényei helyére a kancellária szokását és saját önkényü akaratukat állították. A jog elhallgattatott, de nem semmisített meg. Az udvari kancellária szokása írathatja az unitárius püspököt latin dicasterialis nyelven *Superintendens*-nek: az élet gyakorlata, támaszkodva a törvényekre, a nemzeti fejedelmi korszak másfélszázados történeti és a nemzeti nyelv elidegeníthetlen és elévülhetlen örök jogára, *püspöknek* nevezi, tartja s mint ilyet védi meg főpapi méltóságában most és mindenha.

JAKAB ELEK.

Az idvesség tana.

Bármely mozgalomnál az első kérdés, a melyet felteszünk, hogy mi annak a célja? a második: mikép lehet azt megvalósítani? és végül, hogy mi az eddig végzett valóságos munka eredménye? E kérdésekre adott feleletek tájékozást nyújtanak a vállalat célja, eszközei és eredménye felől.

Ha e kérdéseket a keresztény vallásra alkalmazzuk: ugy erre, hogy mi a cél? ebben az egyetlen egy szóban kapjuk meg a feleletet: *idvesség*.

A keresztény vallás az emberek lelkét akarja megmenteni. Mit jelent ez? azonnal megértjük. Ez azt a megkülönböztető tisztet fejezi ki, mely a keresztény vallásnak első és lényeges célja. Mert a keresztény vallás valamivel több, mint egy bölcselmi vagy oktató rendszer. Oktató az, és bizonyos tekintetben dogmatikai. Dogmatikai teszem az Isten lényét illetőleg; dogmatikai a bűn büntetésére vonatkozólag is. De a theologiai és ethikai pontokat oly czéllal érinti, a mely lényegében gyakorlati. A mikor tanít, az emberi tudománynak nem csupán önmagáért való előhaladását czélozza. Mikor a keresztény vallás azt a jogot gyakorolja, hogy az igazság újabb felfedezését jelenti ki oly dolgokban, melyek az emberi értelem törekvéseit meghaladják, a mikor arra a czélra törekszik, hogy az emberi dolgok vezetésére az erkölcsi elveknek egy tisztább sorát állítsa meg; mindezeket egy mélyebb és fontosabb igénynek rendeli alá. Azt tartja, hogy kitünőleg ő bir az embernek lelki jóllétet adni s ezt a lelki jóllétet idvességnek nevezi. Hogy a kereszténységet lényegében megérthessük; hogy méltányolni tudjuk Jézus vallásának valódi jellemét: tudnunk kell, hogy mit ért a keresztény vallás amaz ígéret alatt, ismernünk kell az ígért idvességnek természetét.

Idvesség: ez egy theologiai szó; a theologiai szavaknak pedig mai napság kevés becsük van. Korunk gyakorlati iránya nem igen türi az ilyeneket, a tudós meg ugy vélekedik, hogy azokon felül áll. E régi szó egy élő eszmét fejez ki, mely jelentékeny történeten ment keresztül. A nélkül, hogy elvesztette volna eredeti értelmét, mely